
Η γυναίκα

Στο έργο του Καζαντζάκη

της Βούλας Λαμπροπούλου
(Σπουδές για τα γυναικεία θέματα)

Δεν υπάρχει πιο συγκλονιστικότερη και πιο δραματικότερη μορφή από την γυναικεία παρουσία στο έργο του Καζαντζάκη που «μιλάει» για τη θέση και τη μοίρα της.

Για τον πολυδιαβασμένο και πολυσυζητημένο Καζαντζάκη αρκούν οι μελέτες πάνω στο θέμα μας του Γ. Σταματίου και Π. Πρεβελάκη και παρ' όλο ότι το παρουσιάζουν από τελείως διαφορετική σκοπιά εξαντλούν τις πηγές του.

Οι ερμηνείες που επιδέχεται το έργο του είναι πολλές και «επαναστατικές». Οι ιδέες του ίδιου επίσης είναι πολύπλοκες και αντιφατικές. Το έργο του είναι διάσπαρτο από ηρωίδες που η ψυχή τους σπαράσσεται μέσα στην αντίφαση και την αμφιβολία. **«Μέσα τους στήνουν χορό, χειροπιαστά, αειπάρενα χερουβείμ και δαίμονες ακόλαστοι. Πόρνες που στο χαμό τους λαχταρούν τους χαμένους παράδεισους της παρθενιάς και της αγνότητας. Και ανέγγυχτες γυναίκες που πικρά μεταμελούνται, γιατί θεληματικά ή αθέλητα στερήθηκαν το αντρικό χόδι»**, γράφει ο Σταματίου.

Η γυναίκα είναι ακόμη κράμα αθωότητας και πονηρίας, τρυφερότητας και σκληρότητας, ρομαντικής διάθεσης και πρακτικού πνεύματος, φιλαυτίας και αυτοθυσίας ως τα ακρότατα όρια. Προσδιοριστικός και ρυθμιστικός παράγων, κατά τον Καζαντζάκη, όλων τούτων είναι η λύση που λαβαίνει το ερωτικό της πρόβλημα. Στην ατιφατική φύση της γυναίκας είναι η τάση της αυτοταπεινώσης και της υποταγής στον άντρα, αλλά και η ροπή της να τον κρατάει δέσμιό της σαγήνης της. Άντρας και γυναίκα θα πει συχνά μέσα στο έργο του, είναι δυο αντίμαχες δυνάμεις δημιουργικές μαζί και καταστροφικές. Ο άντρας που πασχίζει ολοζωής να εξαρθεί πάνω από τα γήινα και η γυναίκα που τον καθηλώνει στη γη. Ο άντρας για τον Καζαντζάκη είναι το φως και η γυναίκα η φωτιά.

«Υπεράνθρωπο» ήθελε τον άντρα, τη γυναίκα το πολύ-πολύ να την ήθελε συντρόφισσα με την ιδιάζουσα έννοια των όρων που ο ίδιος έδινε. Ούτε όταν λέει μεγάλα

λόγια, γλυκά, επαίνους, εξισώνει τη γυναίκα: «Όλα ίσως είναι ψεύτικα σαν τα κελαϊδήματα, τα φτερά, τα καμαρώματα, τα χρώματα, τα λειριά του αρσενικού που θέλει να θολώσει το θηλυκό.

Στην κορυφή της κλίμακας των μύχιων πόθων της γυναικείας ψυχής, κατά τον Καζαντζάκη, στέκει η λαχτάρα της μητρότητας και για τούτο δεν χωρεί αμφισβήτηση. Η σύζευξη της μητρότητας ως φυσιολογικής λειτουργίας και της μητρότητας ως κοινωνικό-θρησκευτικής πράξης επιτυγχάνεται στις προηγμένες κοινωνίες με τον γάμο. Και έτσι, ενώ ο πόθος για την απόκτηση παιδιών ωριμάζει πολύ νωρίς στη γυναίκα — ωριμάζει και την καταδυναστεύει — η εκπλήρωσή του αναμένει βασανιστικά και εναγώνια πολλές φορές, την αποκορύφωσή του με τον γάμο. Επομένως η γυναίκα που δεν αξιώθηκε να φτάσει ως τον υμέναιο δεν έχει το δικαίωμα να γευτεί τη χαρά της μητρότητας.

Οι γυναίκες σχεδόν στο σύνολό τους «αποδέχονται» τούτη την κοινωνική επιταγή, γιατί δεν έχουν τη δύναμη ν' αντιμετωπίσουν την κατακραυγή της κοινωνίας, την «οργή» της θρησκείας, την αποπομπή από το σπίτι τους. Τόσο πολύ την αποδέχονται, ώσπου ταυτίζουν αυτά τα δύο και ταυτίζονται και οι ίδιες μ' αυτά. Έτσι από μικρές συνταιριάζουν τον μύχιο πόθο της μητρότητας με την «κρυφή» λαχτάρα της παντρειάς και τονκάνουν μοναδικό στόχο της ζωής τους:

— **«Να παντρευτεί! τι άλλο; Να βρει έναν άντρα να την πάρει. Να κάει παιδιά. Αυτό θέμε όλες!»** (Βραχόκηπος, σ. 182)

— **...τούτη τη βδομάδα θα γίνονταν ο γάμος, θα 'παιρνε τέλος πα η λαχτάρα και θ' άρχιζε η αληθινή χαρά»** (Ο Χριστός ξασταυρώνεται)

— **Τι έπαθες, Κλάρα, κι είσαι τόσο ευτυχισμένη; Παντρεύεσαι; (Ο φτωχούλης του Θεού).**

Η ελεύθερη γυναίκα δεν «ζει», ετοιμάζεται για να ζήσει. Κρατάει αξόδιαστες όλες τις δυνάμεις για τον στίβο του έγγαμου

βίου. Είναι ή καμώνεται την ξέγνοιαστη, αλλά δεν είναι ευτυχισμένη. Προσδοκεί την ευτυχία που την εξαρτά από τον επιτυχημένο γάμο. Μόνον ένας αρεστός γάμος κάνει τη γυναίκα ευτυχισμένη. Τίποτε άλλο. Άδεια και κενή τίποτε άλλο δεν αξίζει και για τίποτε άλλο δεν λογιέται παρά μόνο πώς θα βρει γαμπρό να τον κουκουλωθεί. Τούτο το πιστεύει ακράδαντα ο Καζαντζάκης και το διακηρύττει συχνά μέσα στο έργο του. τόσο που θα μπορούσαμε να πούμε πως κάθε πραγματικά ευτυχισμένη γυναίκα μέσα στη ζωή που συνθέτει ο Καζαντζάκης είναι νιόπαντρη ή μικρομάνα ή ετοιμάζεται να τραγουδήσει τον υμέναιο.

Το «ζωτικότερο» όμως πρόβλημά της, η πιο μύχια λαχτάρα της, είναι αυτό που θεωρείται η ύψιστη καταξίωση της γυναίκας. Το τελευταίο το πιστεύουν περισσότερο οι άντρες και το έχουν κάνει έτσι ώστε να το καταπιούν οι γυναίκες όλων των αιώνων και όχι μόνον οι καζαντζάκες ηρωίδες. Θεωρούν ότι η μητρότητα είναι ο μέγιστος αναβαθμός προς την αιωνιότητα. Τη θεωρούν σαν την ανιδιοτελέστερη προσφορά της γυναίκας στο ανθρώπινο γένος και την ταυτίζουν με την μητρότητα, βάζουν δε τη γυναίκα σ' αυτό το καλούπι και δεν την αφήνουν να ξεφύγει.

Σ' αυτή την «πληρέστερη» — χωρίς αυτή η γυναίκα είναι ελλειπής δεν είναι ιαυθύπαρκτη προσωπικότητα — ψυχική και σωματική παρουσία, η γυναίκα καταξιώνεται μέσα στην ιστορία των ανθρώπων. Σ' αυτή την ευδαιμονέστερη οδύνη της και την απόλυτη πληρότητα της βρίσκει τη λυτρώση. Η μητρότητα θεωρείται ότι είναι μαζί η τελειότερα ενσάρκωμένη θεία εντολή και η πιο θεϊκή ανθρώπινη πράξη.

Όταν οι άνθρωποι και ιδίως οι άντρες μιλάνε για τη μητρότητα μνούν την απανθρωπία. Μεγαλύτερος απανθρωπισμός και σκληρότερη συμπεριφορά προς συνάνθρωπο δεν υπάρχει. Ποτέ δεν μνηθήκε και περισσότερο δεν δοξάστηκε η έλλειψη ευαισθησίας όσο αυτές τις στιγμές. Περιφρονώντας



τη γυναίκα βλέπουν τη λειτουργία της. Αγγιώνοντας την ψυχή της της φυτεύουν πόθο ή απόγνωση. Απαξιώνοντας να σκεφθούν για το μυαλό της, την εκμηδενίζουν. Την προσβάλλουν, την εξουθενώνουν και τη συνθλίβουν. Αν δεν γεννήσεις είσαι λειψή η μάλλον δεν αξίζεις τίποτε. Να γιατί πολλές γυναίκες πέθαναν προσπαθώντας να.. καταξιωθούν.

Αλλά ας επανέλθουμε. Ο Καζαντζάκης, που δεν πίστεψε στην ελευθερία της γυναίκας, απέναντι στη μητρότητα στέκεται με θαυμασμό. Μόνο στη μητέρα αναγνωρίζει κάποια «ελευθερία» και φυσικά στην άπειρη καταξίωση της θείας δωρεάς να κάνει αγόρι:

«Μάνα του γιού μου, στάσου όρθια, μην προσκυνάς· δεν είσαι σκλάβο, είσαι γυναίκα μου. Έκαμες γιό, μπορείς να σηκώσεις το μέτωπό σου στους βασιλιάδες» («θέατρο Γ', Βούδας»).

Η γυναίκα δεν έχει ψυχή. Μια βιοθεωρία που εφευρέθηκε μόνο από άντρες για άντρες. Στο αγώνισμα της ζωής η ψυχή του άντρα γίνεται πνεύμα ενώ αντίθετα η ψυχή της γυναίκας είναι η ίδια η σάρκα της :

«Της γυναίκας η ψυχή είναι η σάρκα» («Ο τελευταίος Πειρασμός»).

Η στερεοποίηση δε της ψυχής της γυναίκας την κρατάει προσηλωμένη στις γήινες κι ανθρώπινες φροντίδες, η περιβολή της ψυχής με την ζεστή, τρυφερή, και παλλόμενη σάρκα της προσδίδει γλύκα, τη γλύκα της θηλυκότητας που τόσο έντεχνα οι άντρες φροντίζουν να τη διατηρήσει:

«γλυκιά πολύ η ψυχή της γυναικός, τι 'ναι γιομάτη κρέας!»

(**Οδύσσειας Β, 377**)

«Είσαι γυναίκα· δυσκολο πολύ η ψυχή στου παράδεισου γλυκειά να δει και σωτηρία» («Θέατρο Β(Ιουλιανός ο Παραβάτης»).

Η ψυχή της υλική και άδεια μόνο η αγάπη μπορεί να τη γεμίσει. Μόνη η αγάπη εξαγνίζει την ψυχή της. Η τέλεια και ολοκληρωμένη αγάπη του θαυμάσιου και διαλεγμένου άντρα:

«στάμνα αδειανή η ψυχή της γυναικός σκύψε και γιόμωσέ τη!» («Οδύσσειας Σ, 1118»).

Η εξάρτηση της γυναίκας από τον άντρα υπονομεύει την ελευθερία της. Αλλά η υποδουλωση αυτή της ψυχής της τη ικανοποιεί, δεν αντιστρατεύεται τη λειτουργία της σαν μάννα ή ερωμένη, δεν εμποδίζει την ευτυχία της. Γι' αυτό ενώ θα περίμενε κανείς οι

γυναίκες να νοιώθουν πολύ δυστυχισμένες και να πασχίζουν να αποτινάξουν τα δεσμά τους μέσα στην πληθώρα των «σκαβιών» που ορθώνει μέσα τους και γύρω τους η φύση και η ζωή, το αντίθετο συμβαίνει. Τα δεσμά του άντρα — πατέρα, συζύγου, γιου — είναι ευλογημένα. Τα δεσμά της κοινωνίας, που κατασκευάστηκε από τους άντρες, της φύσης που καθημερινά τις ξελογιάζει με τους πειρασμούς της και που πολιορκεί με τη σαγήνη της, το σώμα και την ψύση τους τις κάνουν ευτυχισμένες:

«Θα κλειδωθώ πάλι σπίτι μου, θα ζευτώ την αγία υποταγή της θυγατέρας, της γυναίκας, της μάνα. Σκλάβο, σκλάβο ευτυχισμένη, με τρεις, αγαπημένες αλυσίδες — τη μια τη λένε Πατέρα, την άλλη Άντρα, και την τρίτη Γιό». («Θέατρο Β', Βούδας»).

Πόσο ειρωνικά ηχούν όλα αυτά σήμερα με την αλαγή της νοοτροπίας των γυναικών αντιλαμβάνεται κανείς εύκολα. Και αυτή την πεποίθηση την είχαν «εμφυσήσει» στις γυναίκες οι άντρες. Όσο πιο πολύ θα βλέπει καθαρά η γυναίκα και θα διαλύονται τα «πέπλα συσκότισης» και οι παλίδες που την κρατούσαν όμηρη θα «εξατμιστούν» και οι ιδέες των μεγάλων «πνευμάτων».